CHORVS GRAECORVM TRAGICVS

QVALIS FVERIT

ET QVARE VSVS EIVS HODIE

REVOCARI NEQVEAT

LIBRARY OF THE

VIRO CLARISSIMO

CAROLO GOTLOBO SONTAGIO

MVNVS RECTORIS SCHOLAE EPISCOPALIS

APVD RIGENSES

MENSE APRILI CIϽIϽCCLXXXIIX. SVSCEPTVM

AMICORVM NOMINE

GRATVLATVRVS

SCRIPSIT

CAROLVS DAVID ILGENIVS

LL. AA. M

LIPSIAE

OFFICINA SOMMERIA

SONTAGIO SVO

SCHOL. EPISC. APVD RIGENS. EECTORI DESIG.

S. P. D

SVO ET AMICORVM NOMINE

ILGENIVS

Etsi haud vulgaris gratulationis res est, ornatum videre vel ab exteris nationibus eum, quem mire ames: tamen ego, qui tum amicitiae officiis, tum voluntati amicorum, qui me sensa sua explicare voluerunt, satisfacere cupiens Tibi gratulor, varie id affectus facio. Valde enim et laetor, quod, quarum virtutum nemo Te aut studiosior fuit, aut maiorem cumulum possidet, quibus honoribus eas patria dignas iudicatura fuisset, eos Tibi extera ciuitas decernere non dubitat: et doleo, quod nimio viarum interuallo absuturus a me est is, quocum arctissimis vinculis coniunctus tenebar, studiorum similitudine, suauitate consuetudinis, sermonum societate, litterarum amore, mutuae voluntatis officiis: quem vt primum vidi, statim diligere, imo amare coepi: quem quum nactus essem amicum, eo iucundiorem eam sortem mihi sperabam fore, quo diutius cum eo viuere liceret. Sed tamen et gratulor, et, vt

sem-

ſempiternae laudi tibi ſit iſte honos, exopto. In reliquis ſic habeto: nihil neque gratius neque iucundius uobis afferri poſſe, quam ſi audiuerimus, Te valere, et, quam excitaſti Tui ſpem atque expectationem, eam Te ita implere, vt non aeques modo, ſed ſuperes. Me vero talem habebis, cui Te neque carior poſſit eſſe quiſquam, neque iucundior. Vale, nosque vt ſemper feciſti, ama.

NOMINA AMICORVM
QVI
B E C K I O D V C E
SCRIPTORVM ANTIQVORVM INTERPRETATIONE
E X E R C E N T V R.

F. Liebeg Becher, | Ehrenfriedersdorf.
M. Ch. F. Becher, | Ehrenfriedersdorf.
H. C. A. Eichſtaedt, Oſſitienſ.
F. C. Grimm, Ricobac. Variſc.
I. F. Haberfeldt, Dreſd.
I. A. L. Heimbach, Islebia - Sax.
M. A. M. Krafft, Nieder - Trebra - Thur.
M. I. G. Scheibe, Rothenburgo - Luſ.

Quum nulla ſit ars, cuius non vel parens vel nutrix Graecia fuerit: tum vero Poeſeos, ſi non natales, certe curam praecipuam et miram illam ex naturae praeceptis conformationem ſibi vindicat: vt mirandum non ſit, omnes deinde gentes, vbi ad litterarum et poeſeos ſtudia excolenda animum appuliſſent, Graeca exempla triuiſſe, et Graecos magiſtros ſibi ſequendos putaſſe. Nullum vero eſt poeſeos genus, quod Graecos et inprimis Athenienſes vel magis in deliciis habuiſſe, vel maiori cupiditate curaque intentiori amplexatos tuitosque fuiſſe ſciamus, quam Scenicum: quippe quod tanta ab iis alacritate, tanta animorum contentione tamque felici ſtudiorum ſucceſſu excultum et ad ſummum perfectionis gradum perductum eſſe conſtat, vt, ſi qua in re Graecis recentiores populi cedant, vt diſcipuli Magiſtris, in Scenicae poeſeos perfectione, immortales, quae illis debentur, laudes aſſequi nullus potuerit: quanquam fuere, qui Voltariano ſpiritu ſe in hoc etiam genere non aequiparaſſe modo Graecos, verum ſuperaſſe crederent. Iam vero hac noſtra aetate, qua vt aliae artes, ita illa ſtudia, quae Scenam ſpectant, cupidius arripi et ardentius tractari coeperunt, vt depoſito tandem triſti illo habitu, quo ſuperiori ſeculo ſqualebant, elegantiori facie niteant, a ſubtiliſſimi et acutiſſimi ingenii hominibus, quaeſtio propoſita eſt: numne fortaſſe cauſa, cur recentiorum fabulae inprimis Tragicae Graecorum monumentis concedere putarentur, in chori defectu ponenda eſſet, quo recepto et cantuum loco, qui Muſicis tantum inſtrumentis cierentur, introducto, eadem

dem dignitas et idem ſplendor noſtrae Tragoediae eſſet futurus, quem conſtaret Graecae illi chori cantica potiſſimum conciliaſſe: et, quum Graeci chororum cantus pro parte habuiſſent Tragoediae neceſſaria, numne eorum praecepta, quae in aliis rebus tanta religione ſeruarentur, hac quoque parte tenenda eſſent. Qua in quaeſtione quum in duas fere partes abierint Critici, ita, vt alii chorum vehementius commendarent, et in noſtris ſpectaculis recipiendum eſſe contenderent: alii non negarent modo, vſum eius in noſtris theatris eſſe, ſed etiam in Graecorum ſcena parum apte adhibitum iudicarent: digna res viſa eſt, quam paulo accuratius excuterem videremque, an, tum de Graeci chori natura, tum de vſu eius in recentiorum Tragoedia quid veriſſimum videretur, poſſem exquirere. Quo enim certius eſt Tragicos Graecos, qui tantopere commendantur a peritis rerum arbitris, non eo conſilio legi debere, vt verba modo ediſcamus, aut ſententias quasdam hinc illinc delibatas recitare poſſimus, ſed vt mentem excolamus, ingenium perpoliamus et iudicium acuamus: eo magis etiam perſuaſum mihi habere videor, neminem facile ad finem illum pertingere, qui non, cum reliquarum Tragoediae partium tum vero chori cantionum quae natura atque indoles ſit, quantumque iis ſtatuendum ſit pretii, aliqua ſaltem parte tenuerit. Sicut autem facilius de rebus iudicare poſſumus, quarum ortum ſciamus et progreſſum, ita de choro Veterum ſcripturo haec etiam mihi ſequenda lex eſſet, vt ortum eius et progreſſum cum variis mutationibus enarrarem: ſed quoniam haec in vulgus notiſſima ſunt, ſic potius hac in re mihi verſandum putaui, vt de ortu et forma chori pauciſſima tantum afferrem, et ſtatim ad alia transirem: de partibus chori in Veteri Tragoedia diſſererem: de diſcrimine eius agerem, quod in Tragicis adhuc extantibus animaduertitur: vſum eius varium inquirerem: cauſas denique explicarem, quae in recentiorum ſcena eum reſtitui vetant.

I.

Origo chori eiusque forma florente Tragoedia.

Ad natales Tragoediae et omnino poeſeos Dramaticae ſi recurrimus, inuenimus, eos non poſſe, vt in reliquis ſororibus, proxime a natura repeti: ſiquidem poeſis, quam ex natura hauſtam atque expreſſam dixeris, leges etiam, quas cultores eius et amplificatores obſeruent, ſimul natas et ex eodem fonte hauſtas habeat neceſſe ſit. At vero quam diuerſo ſe modo haec habent in Dramatica poeſi. Erat ea, iam primum ex natura egreſſa, longe audacioris indolis: leges, quas eius nutritores ſequendas ſibi ſtatuerant, erant illae quidem ex natura arreptae et cum audacia illa et ſpiritu mirum in modum conſentaneae, ſed tamen, quoniam nimiam licentiam et libertatem dabant, ad eum finem, ad quem alii deinde iique prudentiores illam perducere volebant, minime aptae. Propterea ingenti et ſtudio et arte aliae excogitatae, principiis tamen ex natura depromtis, quarum vinculo, quoad eius fieri poſſet, paulatim eam adſtringerent. Nec inane ſtudium fuit: harum enim legum principiis ita conformata eſt, vt pauciſſima tantum priſtini moris et ingenii retinuerit veſtigia *a*). Originem a Dithyrambis ducit, hymnis illis in Bacchi honorem vindemiae tempore cantari ſolitis. Quibus quum additae eſſent ſaltationes ad tibiae citharaeque modos: qui mos etiam in aliorum deorum feſtis obtinebat: veri non diſſimile eſt, homines, vt ſplendidiorem efficerent ſolemnitatem, iam tum vlterius proceſſiſſe, et Nympharum, Satyrorum, Silenorum, Tityrorum et aliorum Bacchi πϱοσπόλων perſonas et mores geſtu habituque retuliſſe *b*). Tale enim

a) Engel *Ideen zu einer Mimik*, T. II. p. 119. *Nur das Drama wuchs nicht aus ſich ſelbſt, nicht voellig frey und ungehindert empor; es ward gleich Anfangs auf eine andre, auf die lyriſche, Gattung gepfropft, und nahm von dieſer Gattung einen gewiſſen fremden Geſchmak an, der ſich mit der Zeit zwar etwas, aber nie ganz wieder verlor.*

b) vid. Caſaub. de S. Graec. P. p. 76. Harleſ. ad Ariſtotel. Poet. p. 30. Brown's *Betr. ueber die Poeſie und Muſik.* p. 162. verſ. Eſchenb. Copioſe de ortu Tragoediae egerunt, Bulenger in lib. de Theatro. T. IX. Theſ. Graef. Brumoy Theatre des Grecs, T. I. et alii, quos laudat Blankenburg V. Generoſ. in additamm. ad Sulzeri Theor. v. *Drama. Tragoedia.*

enim eſt hominum ingenium, vt a quibus rebus vehementius affecti fuerint, eas verbis referre non ſatis habeant, ſed geſtu et imitatione exprimere laborent. Qui Bacchicos Choros conſtituebant, quum ſe excellentiores perſonas gerere putarent, conſueto veſtitu et cultu contenti non erant, ſed minio ſe inficiebant vel faecibus rubri vini *c*): quod vel Bacchus ita illinebatur, vel quia, vt etiamnum plerique rudes et inculti populi, eximium decus in rubro colore eſſe exiſtimarent: ex qua conſuetudine perſonarum ſiue laruarum vſus *d*), exculta Tragoedia, deriuandus. Argumentum cantilenarum laus erat Bacchi: nec abs re eſt, quod Turneminius *e*) cenſet, mortem Bacchi ſeu Oſiridis per Typhonem occiſi interdum celebratam fuiſſe, quod poſtea Tragico Dramatis argumento anſam praebuerit. Haec chororum forma vſque ad Theſei aetatem manſit: qua quum diſperſi homines in vrbem eſſent coacti, magis etiam excultae ſunt feſtiuae illae cantilenae: et ex dithyrambis nobilius cantionis genus ortum Athenis modo vſitatum, ſub Tragoediae nomine: ſicut phallica et alia obſcena carmina, ab hominibus per pagos circumuagantibus cantari ſolita, Comoediae nomine coeperunt inſigniri *f*). Ille etiam religioſus ardor ſolum Bacchum laudandi paululum refriguit: vt Theſpis *g*) eo facilius animum potuerit inducere, vt choros, ſiue Bacchum canerent, ſiue alias res ornarent, aliquot vicibus quieſcere et hiſtrionem fabulam de Baccho vel alio deo aut heroe agentem recitare iuberet: quae recitationes, quum plerumque nihil cum Bacchi laudibus commune haberent,

Επει-

c) v. Horat. ad Piſonn. 275. Tibull. II, 1, 55. ibique Broukhuſ. et Heyn. V. Ill.

d) v. Bulenger de Theatro lib. I. cap. 53. Boindin. in Diſſertation ſur les Maſques T IV. des Mem. de l'Acad. d. Inſcr. Du Bos Reflex. ſur la Poſie et ſur la Peinture T. III. Cooke *Grundſätze der dramatiſchen Kritik*. cap. 4. et quae auctor verſ. germ. affert ex libro: *Neuer Verſuch ueber die Schauſpielk. a. d. Franz. Leipz.* 1776.

e) in noua ed. libri Brumoiani: Theatre des Grecs. p. 46.

f. v. Ariſtotel. Poet. IV. p. 28. Harleſ.

g) v. Horat. ad Piſonn. 275. ibique Hurd. et Eſchenb. ad Brown. l. c. p. 477.

Επεισόδια appellatae. Sed circa Olymp. LXX. Pratinas *h*), qui Satyricas fabulas docebat, in cantibus etiam id aufus eſt, vt nulla recoleretur Bacchi memoria. Initio igitur conſtiuendae verae Tragoediae per Theſpidem et Pratinam facto: quum ille vnum interlocutorem introduxiſſet, hic vero chorum iuſſiſſet aliud quoduis argumentum canere: Aeſchylo admirabilis ingenii viro ſtrata imo munita erat via ad felices illos et nunquam ſatis laudandos conatus, quibus pro vno interlocutore duos ſubſtituit, Epiſodia non ad cantus, ſed cantus ad Epiſodia accommodauit, adeo vt in his poetae inprimis eſſet elaborandum. Scenam, quae ſub dio hucusque fuerat, in auguſtiorem formam redegit, quum inſtar magnifici aedificii Theatrum exſtruxerit *i*). Quibus conatibus vbi Sophoclis et Euripidis ſollertia ſucceſſerat: Tragoedia ad eum perducta eſt perfectionis gradum, quem vbi primum deſeruit, rurſus ſibi vindicare nec dum potuit. Omnis igitur Tragica Graecorum poeſis chori, vt vidimus, fundamento nititur: qui, vt erat antiquior reliquis Tragoediae partibus, quum etiam haud mediocri eſſet vſui, ſatis apparet, cur vt pars neceſſaria ſemper a Graecis ſeruatus ſit. Prius tamen, quam ad munus eius deſcribendum transgrediamur, neceſſarium puto, de externa eius forma et habitu, qualis exculta Tragoedia fuerit, pauca ſaltem afferre. Tragicus chorus vſque ad Aeſchylum quinquaginta perſonis conſtiterat, quibus ipſe etiam Aeſchylus vſus erat: vbi autem Eumenides tam triſti ſucceſſu docuerat *k*), iuſſu magiſtratus imminutus eſt numerus, et ad quindecim redactus. His praeerat Κορυφαῖος *l*), (h. e. *Praeſul*, *Praeſultor*, vt gloſſae antiquae reddunt) qui chorum duceret et cantus praeiret, et chori ſui nomine perſonam ageret actionis repraeſentandae participem. Is proximus ſtabat Proſcenio *m*), et fortaſſe in ipſo Proſcenio, quo elatior eſſet reliquis chori

h) de Pratina v. Suid. ſ. h. v. et Toup. ad Suid. p. 53. et Caſaub. de S. P. p. 120 ed. Ramb.

i) v. Ariſtotel. Poet. cap. IV. et Athen. lib. I. cap. 18. p. 21.

k) vid. Pollux Onom. IV. 106.

l) id. l. c.

m) Proſcenium (προσκήνιον) erat pars Scenae altitudine decem pedum Orcheſtram exſuperans, vbi hiſtriones partes ſuas agebant, v. Poll. IV.

123.

chori perſonis in θυμέλῃ n), et ſic facilius haberet cum hiſtrionibus colloquium. Qui quum ſub ſua perſona reliqui chori vices ſuſtineret, tanquam is, cui ex adſtante hominum multitudine oratoris partes demandatae eſſent: fit, vt ſcenicae perſonae chorum tanquam vnius hominis perſonam alloquantur. Reliquae quindecim perſonae per ϛοίχȣς et ζυγὰ diſtinctae erant, ita vt quinque ϛοῖχοι *ordines* (Rangs, *Glieder*) et tria ζυγὰ *iuga* (Pelotons, *Rotten*) conſpicerentur o): quod tamen de Tragico tantum valet choro: Comicus enim ex XXIV. perſonis conſtans in ſex ordines et quatuor iuga erat diuiſus. Interdum in duas diſcernebatur partes, quarum vtraque ἡμιχόριον, ambae διχορία, et cantus hoc modo inſtitutus ἀντιχορία appellatur. Primus totius chori cantus πάροδος dictus eſt, reliqui duo vel tres ϛάσιμα p): interdum etiam κομμοὶ occurrunt, vt in Aiace et Oedipo Sophoclis et Andromache Euripidis, quae ſunt lamentationes cum hiſtrionum querelis commixtae. Ceterum Chorus non vere chori partes agere putandus eſt, niſi in his tribus cantionum generibus, quae diſtinctione in ϛροφὰς et ἀντιϛρόφας et plerumque etiam in ἐπῳδȣς, a reliquis chori ſermonibus facile poſſunt diſcerni: aut niſi Prologum excipiat. Reliqui chori ſermones et reſponſiones non a toto choro, ſed a Coryphaeo tantum datae debent intelligi: quod Ariſtotelis verba, πάροδος μὲν ἡ πρώτη λέξις

123. Non poſt ſed ante velum erat, in ea fere regione Theatri, quam apud nos Muſici occupant. cf. Bulleng. de Theatro. et Diſcours ſur la forme et la conſtruction du Theatre des Anciens. p. M. Boindin. in Mem. des Inſcr. T. I. p. 176.

n) θυμέλη in Orcheſtrae planitie exſtructa erat in altaris quadranguli formam, cum Proſcenio cohaerens, altitudine tamen illud non plane exaequans: qui locus, in quem per aliquod gradus ex Proſcenio deſcendebatur, dicatus erat choris. Occupabat autem tertiam latitudinis partem totius Orcheſtrae (in noſtris theatris *Parterre*): quae, quum Veterum theatra latiora eſſent noſtris, ad centum fere pedes extenſa erat. Cum θυμέλῃ coniunctum erat ab vtroque latere Hypoſcenium, chori ſtatione humilius, quinque pedes ſuper Orcheſtrae pauimentum eminens: vnde ſcalae aliquot gradibus ferebant ad θυμέλην: ibi fidicines et tibicines ſtabant. v. ll. cc.

o) v. Poll. IV, 104.

p) v. Ariſtotel. Poet. XII. et Curt. p. 184. ſeq.

λέξις ὅλȣ χορȣ̃, ſuadent. Omnes autem chori cantiones non aſſa voce inſtituebantur: ſed ad citharae et tibiae modos peragebantur, cum Saltatione. Inprimis cithara, inſtrumentum, quod Lyrica poeſis ſibi videtur inde vſque vindicaſſe, ad choros adhibita eſt: ſicut Epiſodiorum recitationi tibia ſuccinuit, vt haec eadem fere eſſet, quae in noſtris certaminibus Muſicis auditur, (*Recitatiue*) et in melico Italorum Dramate locum habet *q*). Saltatio quae comitari ſolebat chororum concentus, diſtinguenda illa eſt a Mimicis vel Pantomimicis, quae vel Dramate nondum inchoato vel iam finito inſtituebantur: inter actus nunquam: ſunt etiam ſerioris in theatro originis, vt recte monet nouiſſimus libri Brumoiani editor *r*). A perſonis qui chorum conſtituebant, hanc choricam ſaltationem peractam eſſe, non puto; ſed potius ab aliis ad illud negotium in Orcheſtra collocatis. Primum enim θυμέλη choro conceſſa non tanta erat latitudine, vt quinquaginta homines per Strophas et Antiſtrophas ſe commode potuiſſent conuertere. Deinde ſi illi, qui canebant, ſimul etiam ſaltaſſent, in motione corporis atque membrorum non potuiſſent reſpirare: praeſertim ſi longiores fuiſſent cantiones, motusque vehementiores poſtulaſſent. Accedit quod Orcheſtra, pars Theatri a prima Tragoediae conſtitutione ſaltatoribus vindicata non ſolis Pantomimicis, qui, vt iam monitum, ſerioribus temporibus in theatro recepti ſunt, cedere potuit, nec ab horum ſaltatione nomen accepiſſe: etenim tunc locus in antiquiſſima fabularum repraeſentatione ſine vſu fuiſſet et plane ſuperuacaneus. De ipſis Saltationibus parum nobis conſtat *s*). Hoc tamen licet praeſumere,

 Tra-

q) v. Polluc. IV, 107. Senec. Epiſt. LXXXIV. Hurd. ad Horat. Poet 214. Harleſ. ad Ariſtotel. Poet. c. VI. p. 44. Cooke *Grundſ. der Dramat. Kritik.* cap. 3. et 5. Forkel *Algemeine Geſchichte der Muſik.* T. I. p. 409. ſeqq.

r) Theatre des Grecs. p. 101.

s) Ingentem nominum multitudinem collegit Meurſius in Orcheſtra T. VIII. Theſ. Gronov. Meliora docet Burette de la danſe des Anciens, in Mem. de l' Acad. des Inſcr. T. I. p. 121. et Potter Archaeol. T. III. p. 622. ex verſ. Ramb. Sulzer ſ. *Tanz* et *Ballet.* Brown *Betr. ueber die Poeſie uud Muſic.* p. 168.

Tragicam ſaltationem, ἐμμέλειαν, ita et motu et geſtu corporum comparatam fuiſſe, vt quos chorus cantu ſuo, accinente cithara, vellet aut ſenſus inſtillare ſpectatorum animis, aut affectus concitare, eos in ſaltantibus iam dudum inſtillatos et concitatos exprimi animaduerteres: et talem fuiſſe animi commoti per corpus, per membra, per vultum, omnemque inceſſum ſignificationem ſumma arte ad canentium modos et harmonias accommodatam, vt prae reliquis haec ſaltatio, ἐμμελείας nomine, ſiue a *μελος cantus*, ſiue a *μέλη membra* deducas, appellari meruerit. Propterea etiam ſe tam mirum in modum commendauit Platoni *t*), vt, qui ſeueriſſimus eſſet in inſtruenda republica, et omnia, quae morum probitati et integritati officerent, remota vellet, in quibus etiam pleraque ſaltationum genera, is tamen illam probare et in republica ſua inducere non dubitaret. Ex quo non ſine veritatis ſpecie colligere poſſumus, morum praecepta, quae poeta cum per omnem fabulam, tum vero ſub chori perſona ſtudebat ſpectatoribus iniungere, hac ſaltatione non parum lucrata eſſe, quum illi oculis poſſent cernere, qui recte et ex ſententia poetae eſſent affecti, quosque ipſi imitante vel tanquam duces praeeuntes ſequentes, ſimiliter affecti euaderent. Ceterum quod de chori et ſaltatorum motionibus per Strophas, Antiſtrophas et Epodos referunt veteres Grammatici et ipſe etiam Lucianus, eas myſticas fuiſſe et ad curſum ſignorum caeleſtium inſtitutas, id vero tantum abeſt, vt verum eſſe exiſtimem, vt fere ad nugas talium hominum ingenii ſubtilitatem alieniſſimis locis oſtentantium, remittendum cenſeam. Nec magis vero videtur ſimile, quod nonnulli tradunt, flexum Strophes ob ortu ad occaſum, et Antiſtrophes ab occaſu ad ortum fuiſſe directum: hoc eſſet, ab vno theatri latere ad alterum: Epodon autem cantatum ſaltatoribus medium Theatri locum tenentibus: etenim quaeri poſſet, quomodo hi ab extremo theatri latere, vbi ſub finem Antiſtrophes ſtaturi fuiſſent, ſe in medium ſpatium tam cito potuiſſent transferre. Itaque omnem choricarum ſaltationum motum exiſtimo circularem fere fuiſſe, ita, vt

ſalta-

t) de Legg. lib. VII. p. 375. T. VIII. Bipont.

ſaltatores linea circulari diſpoſiti nunc dextrorſum nunc ſiniſtrorſum circumrotarent, interdum immoti manerent.

II.

Munus Chori quale fuerit.

Chorus hominum perſonas gerebat, qui non conſilio aut praemeditati, ſed caſu quodam conueniſſent, quique vel teſtes vel ſpectatores eſſent actionis fabula propoſitae: qui tamen, pro ea, quae ipſis eſſet cum perſonis fabulae, coniunctione, tali certe, qualis ciuium eſt cum principe, non poſſent non aut laetari, ſi bene; aut contriſtari, ſi male illis res cederent. Quod ſi quis exiſtimet hac in re contra veritatis leges peccatum eſſe, quum non facile futurum ſit, vt caſus tot homines in actionis vel facti ſpectaculum ferat: ante omnia tenendum hoc eſt, apud Veteres non intus in aedibus ſed foras in viis publicis eueniſſe ficta eſſe, quae in Scena repraeſentabantur. Iam quum conſtet, plerosque homines ea teneri noui cupiditate, vt, ſi quid inſueti aut inſperati per viam, qua incedunt, ſe iis obtulerit, pedes ſiſtant videantque quid ſit, quoue exitu futurum, expectent: intelligimus, quomodo fieri poſſit, vt, ſi cognouerint rem vel ad principem vel ad amicum aliquem pertinere, ſe ſtatim immiſceant et partem rerum gerendarum in ſe recipiant. Et ſic ſe res habet in chori perſonis: de quibus ita praecipit Stagirites a): *Καὶ τὸν χορὸν δὲ ἕνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν, καὶ μόριον εἶναι τοῦ ὅλου, καὶ συναγωνίζεσθαι, μὴ ὥσπερ παρ᾽ Εὐριπίδῃ, ἀλλ᾽ ὥσπερ παρὰ Σοφοκλεῖ.* Quod vberius explicat Horatius:

Actoris partes chorus, officiumque virile
Defendat: nec quid medios intercinat actus,
Quod non propoſito conducat et haereat apte.
Ille bonis faueat et conſilietur amice,
Et regat iratos, et amet pacare tumentes:

Ille

a) Poet. cap. XVIII. p. 136. Harleſ.

Ille dapes laudet menſae breuis, ille ſalubrem
Iuſtitiam legesque et apertis otia portis:
Ille tegat commiſſa, deosque precetur et oret,
Vt redeat miſeris; abeat fortuna ſuperbis.

Partes igitur, quas choricae perſonae agunt, hae potiſſimum ſunt: vt diiudicent dicta et facta, laudent, reprehendant, ea morum praecepta ſecutae, quae homo vel ſine diuturno ſtudio et cogitatione, et mediocri tantum rationis vſu, concipere et menti infigere poſſit. Exinde ſequitur, vt non accuratam et philoſophici ingenii acumine excogitatam morum doctrinam in chori canticis quaeramus: ſed talem, qualem ab hominibus ex plebe expectes, quibus morum integritas curae quidem ſit, iudicium tamen eorum non expers erroris. Contra Horatii praeceptum, vt bene moratae eſſent Chori perſonae, peccaſſe videtur Sophocles in Antigone, vbi ſenes Thebani qui chorum conſtituunt, Creontis crudeliſſimi hominis mandato obediunt, et miſeriae cauſas non tam in Tyrannum, quam in alia omnia transferunt *b*): quod tamen non impedit, quo minus fabula numeris ſuis abſoluta ſit, docemur potius, ingenium, quale Sophoclis, ſuper Criticorum praecepta longe euectum, ea poſſe efficere et in idoneam formam et habitum redigere, de quibus Criticus deſperandum putat. Ita enim reor, voluiſſe poetam docere, quantum ad corrumpendos mores tyranni valerent: vt eo acrius et ardentius ſtudium conſeruandae libertatis iniiceret. Alius praeterea finis in choro ſpectabatur: vt de ſermonibus perſonarum Scenicarum iudicium rectum et verum mixtae populi turbae exhiberetur: quod ab illis, quae fabulae impliciti erant, non poterat commode fieri: verendum enim fuiſſet poetae, ne morum praecepta videretur alieniſſimo loco voluiſſe obtrudere. Si forte aliquid difficilius intellectu in loquentium ſermonibus eſſet, vel in moribus ſe obſcuritas quaedam offerret, ea omnia chorus, qui quaſi medium inter fabulae perſonas

b) v. 588. ſeqq. at v. 681. poeta callide chorum dicentem facit: ἡμῖν μὲν, εἰ μὴ τῷ χρόνῳ κεκλέμμεθα, λέγειν φρονούντως ὧν λέγεις δοκεῖς πέρι.

nas et ſpectatores tenebat locum, in longe clariore luce ſiſtere, nebulasque hic illic obfuſas diſpellere. Perſonis Scenicis amicus erat fidelis et optatus, quem ſors aduocaſſet: erat, vt cum Brumoio loquar, *l' honêtte homme de la pièce.* Si quod conſilium ſuggerendum, id per Coryphaeum *c*) fiebat, tanquam legatum: ſi alia qualiacunque colloquia cum perſonis ſcenicis inſtituenda, per eundem res agebatur, qui oratoris partes haberet et totius chori nomine reſponderet. Quare in mediis Actibus vel Epiſodiis chorum videmur magis ad fabulae perſonas ſe conuertere, et ſaepius per interpretem loqui, quam vno ore cunctos. Finitis autem ſingulis Epiſodiis, quum ea, quae acciderint, vnanimi concentu retractant, diiudicant, recte facta laudant, ſi qua ſecus, vituperant, admonitiones, lamentationes, philoſophemata adiungunt, tum non modo ſuos ſenſus exprimunt, ſed ſpectatorum maxime rationem habent: in quo negotio ſocios eos habebant, quorum erat, quod hi canendo exprimerent, idem referre ſaltando. Quemadmodum fit fere, quum plures facto alicui ſpectatores interfuerint vehementer affecti: alii verbis animi motus, laetitiam, timorem, miſerationem, ſtuporem ſignificant, alii vultu et geſtu: quod quum fiat in ſcena imitatione: alterum cantu alterum ſaltatione, elegantioribus et nobilioribus imitandi modis, referre placuit *d*). Quum ergo Ariſtoteles et Horatius chorum actoris partes ſubire volunt, id de nulla re intelligendum eſt, quam de ſermonibus et canticis cum fabula conſentaneis *e*): et minime cogitandum de vera actione, quam praeter Sophoclis Aiacem in nulla fere fabula reperias.

III.

Diſcrimen chori in Tragicis adhuc extantibus.

In Aeſchyli choris, quamuis multo breuioribus, quam Theſpidis aetate, antiquum tamen indolem adhuc vigere deprehendimus, quum

c) v. Dacer. ad Ariſtotel. Poet. p. 348. et Curt. p. 173.
d) v. Brumoy Theatre des Grecs T. I. p. 107. ſeqq.
e) Ariſtotel. Problem. Sext. XIX. ἔςι γὰρ ὁ χορὸς, κηδευτὴς ἄπρακτος· εὔνοιαν γὰρ μόνον παρέχεται οἷς παρέςι.

quum tanta ſint longitudine, vt maximam partem fabulae conſtituant, vt in Agamemnone et Supplicibus, vt ex his et in primis poſterioris fabulae choro antiquiſſimae Tragoediae naturam poſſimus colligere *a*). Res affert chorus ad ſtatum rerum praeſentem minime neceſſarias: in laudes Deorum, heroum, narrationes factorum illuſtrium, quae quandam ſimilitudinem cum cauſa praeſente habent, excurrere mirifice gaudet: ſi quid miſeriae accidit, alienas miſerias commemorat: ſi Dei cuiuspiam nomen auditur, hoc cupidiſſime arripit, vt ſibi viam ad praeconia conſiliorum eius et factorum ſternat. Securus de ordine ingeniique feruore abreptus libere euagatur: a rebus, quas exponere ſibi propoſuit, repente recedit, et in alia omnia ſe trahi patitur, vſque multis ambagibus, vnde egreſſus eſt, redeat. Senſus vbique ſpirant ſublimes et grandes, in pectoris ad ſeruilem modum pii et religioſi penetralibus concepti. Nuſquam inuenias Lyricum ſermonem ſe altiori volatu efferre: nuſquam audaciori cothurno Thaliam incedere. Quid magnificentius cogitari poteſt imaginibus, quibus Deorum laudes illuſtrat? quid vehementius, quid, quod luculentius et viuidius animum dilaceratum et mille doloribus transfixum declaret, lamentationibus illis, quae Epiſodiorum interualla occupant? Inprimis hoc videtur voluiſſe conſequi Aeſchylus, vt non tam metum iniiceret, quam terrore percelleret: nihil certe terribilius choro Eumenidum, vbi Oreſtem in furorem coniicere laborant. Ab hoc Aeſchyleo more et antiqua illa chori conſtitutione longius receſſit Sophocles *b*), tam felici ſucceſſu vſus, vt Ariſtoteles, acutiſſimus rei Dramaticae arbiter, in partibus choro demandandis, eum vt egregium exemplum commendare non dubitaret. Addito tertio interlocutore Epiſodiorum numerum auxit, ſed ita coniunxit vt Scena vel raro vel nunquam vacua relinqui ab actoribus poſſet. Finitis Epiſodiis chorus cantus ſuos ciet, ſed multo breuiores, quam in Aeſchyli fabulis: inter actus etiam ſaepius, quam apud Aeſchy-

a) v. Heeren de Chori Graecorum Tragici natura p. 10. ſeq. qui eximia diligentia chororum argumenta excuſſit. et Ieniſch Agamemnon *rythmiſch ueberſetzt.* p. 5.

b) v. Heeren. l. c. et Dacer. ad Ariſtotel. Poet. p. 351.

Aeſchylum, canit. Nunquam primas tenet fabulae partes, vt interdum apud Aeſchylum, ſed eas, quas Horatius chorum tueri iubet. Illa ſenſuum ſublimitas, qua vſque ad vitium Aeſchylei chori inſurgunt, et inſolita illa animi perturbationum vehementia deſideratur: humaniores animi motus ſe produnt, leniores et mitiores regnant ſenſus: commotus amicorum miſeriis non replet ſpectatores, terrore, ſed miſericordiam eorum mouere ſtudet. Quum apud Aeſchylum bella et pugnae materiam laudis Deorum ſuppeditant, nihil apud Sophoclem inuenias quod Martem ſonet, aut militem loquatur: iucundiores imagines et gratiores colores orationem exornant *). Mirus eſt pietatis amor, ſed non auſterus ille in ſeruili animo ſedem habens. Si ob aduerſos amicorum caſus in lamentationes erumpit, non, vt apud Aeſchylum, comarum euulſione et laceratione genarum declarat animi vulnera, aut lamentationibus vſque ad taedium continuatis aures obtundit, ſed pectore melius praeparato ſortis crudelitatem accuratius expendit, Deorum implorat auxilium, ſolatia addit, atque, exemplis aliorum, qui ſimili calamitate oppreſſi fuerint, animos afflictos erigere geſtit. Praecepta moralia tum addit, quum ſpectatores, orationis vi atque impetu in alia omnia abrepti, ea ipſi ſibi elicere eſſent neglecturi. Euripides c) ſtudioſius quam Sophocles, actus per chorum finiri iubet: medios actus raro facit intercinentem. Vna extat ex Euripidis fabulis, in qua chorus principes partes tenet, *Supplices*. In reliquis cum fabulae perſonis familiaritate tantum coniunctus eſt, interdum ne hoc quidem, ſed plane alienus. In nonnullis fabulis chorum ita inſtituit, vt non tam ex fabulae perſonis materiam lugendi nanciſcatur, quam ex ſua ipſius calamitate. Multa occurrunt, quae a fabula aliena ſunt, ornatus tantum gratia adiecta, quae adeo in alia quacunque fabula locum habere poſſent: quo pertinent laudes Cereris in Helena et Apollinis in Iphigenia Taurica, ex Mythologia petitae: quod ita offendit Stagiritem, vt poetas morem Euripidis tanquam verae

*) cf. Comit. a Stolberg in praef. ad Verſ. Sopocl. germ. p. XIX.

c) vid. Cl. Heeren l. c. Curr. et Dacer. ad Ariſtotel. Poet. cap. XVIII. et Hurd. ad Horat. Poet. p. 143.

verae Tragoediae aduersantem relinquere iuberet. In omnibus eius choris hoc licet animaduertere, eum, dum artis et ingenii regulis inhaereret, naturae nutum interdum neglexisse.

IV.

Quid chorus ad Tragoediae perfectionem et finem moralem contulerit.

Perfectionem Tragoediae, eam puta, quam Critici ex vnius et loci et temporis et actionis siue fabulae (μύθε) obseruatione effici volunt, vix potuisse non consequi Graecos poetas, chori praesentia adiutos, in confesso est. Nam quum chorus hominum personas gereret, qui casu quodam fortuito conuenissent, et vel noui cupiditate acti, vel amicitiae et familiaritatis officiis detenti interessent rei gerendae: locus etiam Scena repraesentatus talis esse debebat, vel regio, vel vrbis platea, vel forum cum templis et palatiis, in quo, salua veri similitudine, ea hominum frequentia reperiri posset. Quare etiam nulla extat ex Veterum Tregoediis, cuius fabula intus in aedibus accidisse fingenda sit: etenim rebus, quae in domo etiamsi a rege gestae essent, non magis fieri posse putabant, vt tot testes interessent, quam vt priuati hominis facta talem testium numerum morarentur: vt fabulae, quae in Graeco Theatro doceri poterant, res comprehendere deberent, non modo a rege, verum etiam publice gestas. Hac ipsa re illusioni etiam spectatorum aliquanto consultum fuisse, quod eos, quos loquentes audirent, agentes viderent, eiusdem loci finibus secum inclusos deprehenderint, negari nequit: quamquam etiam tum, quum res in aedibus acta refertur, illusio salua manet *a*). Quem igitur locum quum chorus non relinqueret, nisi forte a fabulae persona ad tempus discedere iussus *b*): non poterat in

a) v. Quae Eschenburg ad Hurd. Comm. in Horat. Poet. p. 401. disputat contra Vatrii Dissertation, òu l' on traite des avantages que la Tragedie ancienne retiroit de ses choeurs, in memoires de l' Acad. d. I. T. XI. p. 310.

b) E. g. in Iphig. Taur. 727. vbi Iphigenia arbitro remoto litteras vult

in mentem venire poetis, actionem ex hoc in alium locum transferre. Neque vero magis opus esse duxit Stagirites opportunitatem vnius loci commendare, quam de temporis circumscriptione praecipere: quippe quod sciret vtrumque, vel nemine monente, a popularibus suis seruari, magno Tragoediae emolumento *c*). Veruntamen quiuis intelligit, poetae tam arctis loci finibus circumscripto longe maiori opus fuisse ingenii vbertate, quam ei, qui libere potest euagari, et actionis locum pro arbitrio eligere et deserere. Vnde fit, vt Euripides huic regulae, quae quidem post illum demum esse coepit, interdum non nisi aegre satis fecerit: vt, quum in *Hippolito d*) Phaedram aegrotantem grabato impositam ex aedibus in chori conspectum exportari iubet: quum Alcestis *e*) iam iam moritura ante fores querelas fundit: sed haec sunt vitia, quae felix Sophoclis ingenium haud dubie euitasset. Choro etiam debetur, quod tempus, intra quod accidisse res fabula propositae fingebantur, vnius diei spatium non excederet *f*): qua in re mirum quantum peccant recentiores, musicorum instrumentorum opportunitate

tradere. in Sophocl. Aiac. v. 685. vbi Aiax manum sibi illaturus chorum dimittit.

c) Lessing Dramaturg T. I. p. 362. *Sie (die Griechen) liessen sich diesen Zwang einen Anlass seyn, die Handlung selbst so zu simplifiiren, alles Ueberfluessige so sorgfaeltig von ihr abzusondern, dass sie auf ihre wesentlichsten Bestandtheile gebracht, nichts als ein Ideal von dieser Handlung ward, welches sich gerade in derjenigen Form am gluecklichsten ausbildete, die den wenigsten Zusatz von Umstaenden der Zeit und des Orts verlangte.* cf. Cook *Grunds. der Dram. Kritik.* cap. 11. Sulzer *Theor. der Sch. K. s. Einheiten, Drama.* ibique Blankenb.

d) Hippol. v. 171. seqq.

e) Alcest. v. 234. seqq. alia exempla affert Cook l. c. cap. 11. quae tamen possunt excusari: vt, quum Sophoclem reprehendit, quod in Trachin. v. 53. Deianira mysterium concredat choro: vbi non venit ei mentem Horatii praeceptum, (ad Pisonn. 200.) *Ille tegat commissa.*

f) πειρᾶται ὑπὸ μίαν περίοδον ἡλίȣ εἶναι ἢ μικρὸν ἐξαλλάττειν. Aristotel. Poet. V. p. 38. Harles. Diuersas explicationes inuenias apud Dacer. ad h. l. et Curt. in Comment. ad Vers. Germ. p. 112. coll. Hedelin Pratique du Theatre lib. II, cap. 7. p. 157. vers. germ. Scalig. Poet. III. cap. 97. p. 369.

tate abuſi *g*). Nec cogitarunt vnquam Graeci de temporis amplificatione: quandoquidem homines, qui forte accurrerint, vltra ſex aut octo horas manere, nemini poſſit perſuaderi. Quare Stagirites, quae de tempore fabulae affert, ea non tam praecepiſſe, vtpote quae aliter inſtitui a quoquam poſſe ne ſomniaſſet quidem, quam commemoraſſe tantum cenſendus eſt. Ne denique plures forte fabulae ſiue actiones connecterentur et in vnum cogerentur a poetis, choro cautum erat. Hic enim, cui non liceret canere, quae non apte cohaererent, idem cantu ſuo inuitabat et quaſi cogebat Scenam ingreſſos ea agere et dicere, quae ad principem actionem pertinerent: quod in recentiorum theatris, vbi ſoli fidium et tibiarum ſoni audiuntur, non tam facile eſt euitare. Quemadmodum enim ea opportunitas ab vnius loci obſeruatione recedendi ſeſe poetae offert, quando Symphoniae actus intercedunt: ita hic vix poteſt ſibi cauere, ne perſonas Scenam intrantes faciat, quarum dicta et facta qua ratione cum omni fabulae conſilio cohaereant, nemo diuinet. Quo quantum efficaciae Dramatis pereat *h*), nemo non videt. Magis tamen adhuc conſpicuus eſt chori vſus in fine Tragoediae. Hunc vero, quo ab aliis poematum generibus diſtinguitur, Ariſtoteles *i*) docet

g) Leſſing l. c. *Anſtatt der Einheit des Tages ſchoben ſie die Einheit der Dauer unter; und eine gewiſſe Zeit, in der man von keinem Aufgehen und Untergehen der Sonne hoerte, in der Niemand zu Bette ging, wenigſtens nicht oefterer als einmal zu Bette ging, mochte ſich doch ſonſt noch ſo viel und mancherley darinn eraeugnen, lieſsen ſie fuer einen Tag gelten.*

h) Marmontel Poet. T. II. p. 45. *il eſt certain que ſi la chaine eſt double, quoiqu' entrelaſſée, l' attention et l' intéret ſ' affoibliront en ſe diuiſant; l' ame ſera obligée de changer d' objet; et comme elle ne peut obéir à deux mouvemens à la fois, il eſt à craindre qu' en ſe ſuccédant ils ne ſe detruiſſent l' un l' autre.* cf. Hedelin l. c. lib. II, 4. 5. Batteux *Einl. in d. Sch. W.* T. I. p. 231. Raml. et Cook l. c. cap. 11.

i) Poet. VI. p. 40. Harleſ. Ἔϛιν ȣ̃ν Τραγῳδία μίμησις πράξεως σπȣδαίας καὶ τελείας μέγεθος ἐχȣ́σης· ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἑκάϛῳ τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις· δρώντων καὶ ȣ̓ δι' ἀπαγγελίας· ἀλλὰ δι' ἐλέȣ καὶ Φόβȣ περαίνȣσα τὴν τῶν τοιȣ́των παθημάτων κάθαρσιν. Sic loci lectionem conſtituendam puto Cel. Reizium, praeceptorem meum pie colendum, ſecutus, niſi quod ἀλλὰ ante δι' ἐλέȣ κ. τ. λ. retinendum arbitror, non ad praeced. καὶ ȣ̓ δ. ἀπ. illud referens, ſed ſubintelligens

καὶ

docet in eo cerni quod res triſtes et interitum parantes non narrando ſed repraeſentando per imitationem proponat, vt metum et miſerationem in ſpectatorum animis concitet, concitatos autem non hos ſolum, ſed alios etiam id genus animi affectus purget *k*), hoc eſt, in eum modum redigat, quem firmi et conſtantis animi hominem ſeruare par eſt. Quo certius autem eſt eiusmodi affectiones in Tragico Dramate locum habere non poſſe, niſi cum homines, quorum

καὶ τȣ̃το ȣ̓ μόνον. Nam primum diſtinguitur Tragoedia ab Epico carmine per *δρώντων, καὶ ȣ̓ δ. απ.* deinde, quoniam hoc etiam in Comoedia locum habet, additur, quod in Solam Tragoediam cadit, *ἀλλὰ δι' ἐλέȣ κ. τ. λ.* Eſt hic locus iam accuratius tractatus a Clariſſ. Blümnero in Diſſert. *de Sophoclis Oedipo rege* p. 38. et in veritatem notionis inquiſiuit Loebelius in Comm. *in Ariſtotelis notionem Tragoediae.* Facem praetulit Leſſingius in Hamb. Dramat. T. II. p. 169—245.

k) *Κάθαρσις παθημάτων* ex Pythagorica Schola oriunda (vid. Heinſ. de Tragoediae conſtit. Cap. II. et Batteux ad Ariſtotel. Poet. p. 231.) eſt nihil aliud, quam moderatio metus et miſerationis, vt nec plus nec minus metuas aut miſerere, quam res, locus et tempus poſtulat, et habitum virtutis in hoc genere prae te feras. Omnis enim virtus habitus eſt ex mente Ariſtotelis, quo inter duo extrema medium eligitur: *ἔςιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι ȣ̓̃σα τῇ πρὸς ἡμᾶς,* Moral. II, 6. coll. cap. 5. extrem. et cap. 7. Sed non metus ſolum et miſeratio purgantur, verum etiam ii affectus, qui his ſunt affines (v. Leſſing. Dramat. p. 199.): nominantur autem hi potiſſimum a philoſopho, quia prae ceteriis animo humano proprii ſunt et ſalubres, (v. Marmontel Poet. Franc. T. II. chap. XII. ab init. et Batteux Quatre Memoires p. 13. ſ.) et Tragoediae potiſſimum conueniunt: (Ariſt. Poet. cap. XIII. p. 88. Harleſ.) et quia vnum eundemque habent fontem, mala ſcilicet aliorum, *Φοβερὰ ἐςιν, ὅσα ἐφ' ἑτέρων γιγνόμενα ἢ μέλλοντα, ἐλεεινά ἐςι.* Rhetor. II, 5. et cap. 8. *ὅσα ἐφ' αὑτῶν Φοβȣ̃νται, ταῦτα ἐπ' ἄλλων γιγνόμενα ἐλεȣ̃σιν.* cf. quae paulo ante dicit, et ab init. cap. cit. Sic Polit. VIII, 7. *τῷ δὲ ἧττον διαφέρει καὶ μᾶλλον, οἷον ἔλεως καὶ Φόβος.* In terrore nemo miſeratur: *μήτ' (ἐλεȣ̃σιν) αὖ Φοβȣ́μενοι σφόδρα· ȣ̓ γὰρ ἐλεȣ̃σιν οἱ ἐκπεπληγμένοι·* Rhet. l. c. cf. Cicer. Tuſcul. III, 27. Apparet igitur, quam temere fecerint, qui *metum* et *terrorem* in Ariſtotelis fine coniunctum eſſe voluerunt. Moſis Mendeli filii explicationem miſerationis, non minus veram quam acutam, (*Philoſ. Schrift.* T. II. p. 4.) ad Ariſtotelis tamen locum nonpertinere, docet optimus huius interpres Leſſingius Dramat. p. 177. ſeq.

rum mores et miſeria proponantur, nobis aequales *l*) fuerint, tum ipſi illi mores et miſeria ita imitata atque ad verum expreſſa compareat, vt non fictam ſed ipſam eam praeſentem *m*) videre nobis videamur: eo magis etiam dubio caret, quo plura ſimul adhibeantur imitationis inſtrumenta, eo facilius et certius non modo concitari affectus, ſed etiam foueri atque adeo purgari. Iam videmus quam praeclare omnia ad hunc finem inſtituta fuerint in Graecorum Tragoedia. Finitis ſingulis Epiſodiis cantus audiebantur et inſtrumentorum harmoniae, ad quas ſaltatores inceſſum concinnabant. Quae omnia imitandi facultatem habent *n*): non tamen ad viuum, vt in ipſa natura res cernuntur, exprimunt: quod artium elegantiorum principiis repugnat: ſed multo ſauuiori et iucundiori modo, quo dolores, quos ſpectatoris animus ex geſtorum repraeſentatione perceperit, voluptate quadam condiantur *o*).

Ou les beaux vers, la Danſe, la Muſique
L' art de tromper tes yeux par les couleurs
L' art plus heureux de ſéduire les coeurs,
De cent plaiſirs font un plaiſir vnique.

VOLTAIRE.

Nulla igitur interruptio affectionis locum habebat: quum aures et oculos, qui Scenicis perſonis intenti fuerant, chori cantus et ſaltatorum motus ad ſe raperent, raptosque detinerent, vt, qui antea excitati eſſent in animis affectus, eos alerent, et augerent, et talem colorem iis inducerent, qualem poetae conſilium requireret. Qui

l) Rhet. II, 8. τὰς ὁμοίας ἐλεοῦσι. cf. Poet. XIII. p. 88. 89. Harleſ.

m) Ariſtot. l. c. ἐλεοῦσιν, ἐγγὺς αὐτοῦ τοῦ δεινοῦ ὄντος. ſed totum Caput perlegendum. *Segnius irritant animos demiſſa per aurem, Quam quae ſunt oculis ſubiecta fidelibus, et quae Ipſe ſibi tradit ſpectator.* Horat. ad Piſonn. 180.

n) v. Ariſtotel. Poet. cap. I.

o) v. Brumoy Theatre des Grecs, T. I. p. 107. Leſſing. Dramat. T. II. p. 138. ſeqq. coll. Hurd. ad Horat. Poet. T. I. p. 105. et Eſchenb. p. 387. ſeqq.

Qui choros conſtituebant vna cum ſaltatoribus medium quaſi locum inter ſpectatores et Scenicos obtinebant, quum, quamdiu hi in Theatro eſſent, actoris partes ſuſtinerent, vbi eſſent egreſſi, animorum pro ſe quiſque ſui ſenſus et affectus exprimerent, et, tanquam pars ſpectatorum, reliquos ad ſe redire et aliena a Tragico ſpectaculo mente voluere non ſinerent, ſed ea exitum cognoſcendi cupiditate incenderent, vt actores, quorum dicta et facta ipſis tam egregie praeparatis nouos ſenſus inſtillarent, anxie et impatienter expectarent. Sicut in tabula pictor non ſemper principe perſona ſenſus eos in ſpectantis animo mouet, quos motos cupit, ſed eorum vultu et geſtu, qui illam cinxerint *p*): ita in Dramate, quod pictura viua et loquens recte poſſit appellari, factum apud Graecos videtur, vt chori vultu, ſaltatorum geſtu, et harmoniis Muſicorum fortius tangerentur ſpectatorum animi, quam Scenicarum perſonarum vel ſermone vel actione. Quantam praeterea haec omnia vim in mores habuerint, quis neſcit *q*)? Quare non putandus eſt iniuriam

p) Garve *Eeinige Abhandl.* p. 364. *Mit nichts koennen wir beſſer Sympathiſiren, als mit der Sympathie ſelbſt; keine Leidenſchaft pflanzt ſich leichter fort, als die man ſelbſt durch Mittheilung bekommen hat.* cf. eund. l. c. p. 318.

q) De vi poeſeos v. Voſſium de Poematum cantu et viribus Rhythmi. Eckii diſſ. de vi poeſeos in mores. de Muſices vſu egit Ariſtotel. Polit. VIII, 7. vbi promittit ſe copioſius de καθάρσει in Poetica acturum: ſed deperdita ſunt. Choro commendat Stagirites mores et modos tranquillos et flebiles Problem. Sect. XIX. inprimis Doricam Harmoniam ad mores inſtillandos aptam eſſe iudicat Polit. l. c. cf. Batteux ad Ariſtot. Poet. p. 231. copioſe hoc argumentum tractarunt *Burney*, *a general Hiſtory of Muſic from the earlieſt ages to the preſent period. To which is prefixed a Diſſertation on the Muſic of the ancients*, Lond. 776. T. I. Sect. X. diſſ. praemiſſ. (excerpta habet Forkel *in Muſik Kritiſch. Biblioth.* T. III. p. 157.) et Forkel *in der allgem. Geſch. der Muſik* T. I. p. 436. qui inprimis de Dramatica Muſika conferendus p. 409. Brown *Betr. ueber Poeſie und Muſik* p. 118. seqq. Garue *Einige Abhandl.* p. 317. ſeqq. Herder *Zerſtr. Blaetter* T. I. p. 156. ſeq. De Saltatione vid. Plat. Legg. lib. II. p. 64. lib. VII. p. 375. ſeq. T. VIII. ed. Bipont. Bulenger de Theatro lib. I. cap. 51. Burette de la Danſe des Anciens in Mem. des Inſcript. T. I. p. 162. Hurd. ad Horat. Poet. p. 158. ſeq. Sulzer *Theor. d. Sch. W.* art. *Tanz*, *Ballet*.

riam facere nostrae aetati, qui contenderit, vsum chori apud Graecos maiorem fuisse, quam vt eum tibicinum et fidicinum concentu, quo hodie Dramata inchoantur et interpellantur, compensatum pronunciari liceat. Quoties enim ita comparata est modulatio, vt si te siueris ea ad Drama praeparari, vt praegustu quodam de eo iudicare possis, nisi iam ex albo illud habueris cognitum, ex hac certe non praesagias, adeoque futurum sit, vt Tragoediam expectes, quum sequatur Comoedia, et vice versa. Atque, etiam ita comparatus si sit instrumentorum concentus, vt argumento Dramatis respondeat: tamen affirmare ausim eam tali vsui esse non posse, quali chori cantus apud Graecos fuit: est enim modulatio nec popularis illa et nimis artificiosa, vt vis eius a nemine nisi Musices perito percipi possit. Hinc plerosque in caueis videmus, dum instrumenta canunt, colloquia instuere, ridere, iocari: etiamsi tristissimae res antea in Scena acciderint. Sed audiamus carissimum Thaliae alumnum, Cornelium: *Le chant du choeur*, inquit, *ne laissoit pas au spectateur le tems de respirer, au lieu que nos violons sont d' une commoditè très-grande; car l' esprit de l' Auditeur se dèlasse durant qu'ils joüent, et reflèchit même sur ce qu'il a vû, pour le loüer ou le blâmer, suivant qu' il lui a plû ou dèplû. Et le peu qu' on le laisse joüer, lui en laisse les idèes si recentes, que quand les Acteurs reviennent, il n' a pas besoin de faire effort pour rapeller et renouër son attention.* Mihi tamen aliter videtur. Quod Humius r) ad illustrandam commotionum commixtarum naturam de animo humano dicit, eum instrumenti fidibus intensi similem esse, id vero maxime in eos cadere existimo, qui Tragico spectaculo intersunt. Sicut enim nerui instrumentorum, etiamsi ipsi non percutiuntur, tamen aliorum, qui forte in eodem conclaui sollicitati fuerint, sonos submissim referunt, et idem melos resonant, ita in Graecorum Tragoedia, quos spectatores

r) In Essays and Treatises on seueral Subiects Vol. III. p. 253. (locus iam ab Engelio allatus *in Ideen zu einer Mimik* T. II. p. 256.) *If we consider the human mind, we schall observe, that, with regard to the passions, it — resembles a String-instrument, where, after each stroke, the vibrations still retain some scund, which gradually and insensibly decays.*

tores in choricis adhuc durare animaduerterent affectus, eosdem et ipsi imitabantur, eos et ipsi sentiebant: apud recentiores contra soni affectionum ex animo eliciti non modo non repetuntur, sed ne ea quidem libertate fruuntur, vt sua sponte suppressiores fiant et sonare cessent, sed quasi vi suppressi et abrupti mutescunt. Quod loci mutationem attinet, quae dimisso choro auxilio esse coepit poetis, eam, nisi in mediis actibus fiat, non putem tantam noxam afferre. Etenim iis, quae ante gesta sunt, ita praeparati sumus et incitati ad sequentia, vt aueamus in locum illum, vbi geri possunt, quam citissime translocari: cui expectationi et voto quum allevato velo satisfactum videmus, non quaerimus qua praestigiorum arte factum hoc sit, sed, praeclare nobiscum actum putantes, statim laeto animo rebus gerendis inhiamus. Minus adhuc officit Tragoediae fini temporum mutatio, nisi talis ea sit, vt v. c. qui puer paulo ante fuerit, duarum horarum spatio senex appareat. Etenim in res intenti, locorum distantias et temporum interualla non anxie curamus: misereret certe quemque bonum hominis, qui, allato caedis nuncio, quum oculis tot effectus cerneret, loci, in quo caedes commissa fuisset, interuallum vellet inquirere, aut, ignarus locorum distantiae, doleret, quod Mappa geographica, quam inspiceret, ad manus non esset.

V.

Causae, cur chorus tantam vim apud Graecos habere potuerit.

Quum fuerint, qui chori vsum in recentiorum Tragoedia abnegantes eo procederent, vt statuerent vim eius etiam in Veterum Theatris non tantam et tam admirabilem fuisse, quanta vulgo ferri soleret: ego, ne inani studio iactasse videar, quae de vtilitate chori attuli, meum esse duxi, de causis, quibus sententia mea probari posset, breui exponere. Iam primum constat Graecos, sub purissimo et tenuissimo aere natos, ea fuisse natiua animi hilaritate atque laetitia, vt omnia, quae tristitiam viderentur parare, respuerent, et

 id

id modo, quod voluptatem afferret, miro ſtudio ſectarentur *a*). Deinde a primis temporibus plena ſemper vſi ſunt libertate: etiamſi in vna aut altera ciuitate reges gubernacula tenerent, non tamen ea fuit illorum poteſtas, vt omnis libertatis lux extincta fuerit: neque vero vnquam vniuerſa Graecia Tyrannidis iugum tulit. Quantam haec omnia vim in animos Graecorum et mores habuerint, non eſt, quod vberius demonſtrem. Omnis generis artes florebant: Poeſis, Muſica, Saltatoria, Statuaria, Pictoria ars in nullo populo aut prius exculta eſt, aut maiori contentione exercita *b*). Leges canebantur: verſibus tradebantur morum praecepta: inter cantum et ſaltationem et inſtrumentorum harmonias liberi educabantur: religionis ſolemnitates hymnorum cantu muſicorum et ſaltatorumque pompa ſplendebant. In tali igitur populo, ſub tam felici caeli plaga Tragoedia prima initia cepit, in feſtiuis Dei ſolemnitatibus, inter ſacra peragenda, ad aras et templa, inter inſtrumentorum accinentium ſonos, a vatibus, qui numine afflati ſibi videbantur, raptique ſacros pererrare lucos: coram coetu et ipſo Bacchi pleno: nulla obſeruata regula, nullius Critici praecepta, nulla adhibita ars: leges natura dedit, et animi impetus; pro regula ingenium fuit. Hymni canebantur in Dei laudem altiori ſpiritu concepti: factorum eius praeconia audiebantur ad inſtrumentorum modos: nam pectore a Baccho concitato recitationem ſine rhythmo potuiſſe procedere, quis credat? A Deorum celebratione ad heroum laudes deſcenſum, quae eadem fere phantaſmatum vi pronunciabantur: facta eorum et virtutes commemorabantur, euehebantur, imitatione repraeſentabantur *c*): hinc ſenſim nata eſt illa *σπουδαίων πραξέων μίμησις*. Si interlocutor ad tibiam Bacchi laudes et facta recitabat, moresque et geſtus eius imitatione exprimebat: chorus Nymphas, Satyros,

et

a) v. Eurip. Med. v. 829. ſeqq. et Thucyd. lib. II. p. 123. Wechel.

b) v. Winkelmann *Geſch. der Kunſt.* T. I. p. 222. Gillies *Geſch. von Altgriechenl.* T. I. praef. et p. 270. ſeqq. p. 332. ſeqq.

c) ὅλως δὲ φθεγγόμενος, εἴτ' ἐν ᾠδαῖς εἴτ' ἐν λόγοις, ἡσυχίαν οὐ πάνυ δυνατὸς τῷ σώματι παρέχεσθαι πᾶς. διὸ μίμησις τῶν λεγομένων σχήμασι γενομένη τὴν ὀρχηστικὴν ἐξειργάσατο τέχνην ἅπασαν. Plat. Legg. lib. VII. p. 377. T. VIII. Bip.

et alios Bacchi comites referebat: ſi herois laudes enarrabat: idem ille cohortem ſociorum repraeſentabat omnia cum duce pericula ſubituram et labores. Quae regi acciderent, inſcio populo fieri poſſe non videbantur: regis fortunam et ſecundam et aduerſam vnusquiſque ciuium ſuam putabat: cum hoc ciues arctiſſimo vinculo coniuncti ſibi videbantur, quoniam rex erat non nimia ille quidem et arbitraria potentia gaudens, et regia incluſus nihil conuerſationis cum ciuibus habens, ſed leges et iura populi tuens, ſalutem ſuorum curans, quotidie inter ſuos verſans eosque amans, ab hisque amatus viciſſim. Res ex priſcis ſeculis repetitae, ex aetate, qua morum integritas cum grata ſimplicitate viguerat, ad repraeſentationem imitando effectam eligebantur, loco ac tempore, quo in omnium pectore diuinus ardebat ignis, vbi omnes in altiores regiones raptos ſe putabant: non igitur poterat fieri, vt vſitato modo referrent, vt tranquillo et ſedato animo, proſa oratione vterentur, vt inceſſum ſimplicem ſine ornatu et artificioſa compoſitione retinerent. Etenim ea eſt humanae naturae indoles atque ingenium, vt a quibus quis affectus fuerit, ea ſi imitatione repetat rurſusque referat aliis, non ſeruili id faciat repraeſentatione, vt nec plus nec minus exhibeat, ſed longe elegantiori et ornatiori: praeſertim ſi iam aliunde etiam pectus quaſi numine plenum fuerit: dicendi genus adhibet non pedeſtre illud et ſolutum, ſed rhythmicum et certis legibus adſtrictum *d*): verbis vtitur non vulgari notione, ſed invſitata et aenigmatica: ſi quos animi perturbationes geſtu imitatur, non tam perterrere, quam grato miſerationis ſenſu perfundere laborat. Tale ingenium Tragoedia in progreſſu, tale in ſumma perfectione retinuit. Quae ex vita communi repetita repraeſentabantur imitatione, ea omnia videbantur verum vitae vſum et conſuetudinem ſuperare et in altum eniti. Loquentes numeroſa et pedibus dimenſa vtebantur oratione: qui teſtes actionis erant, ſi vehementius affecti erant altius adhuc ſurgebant lyricos numeros aemulantes: horum ſocii, qui non cantu quidem, ſed geſtu admirationem, dolorem, miſeratio-

 nem,

d) Non puto Graecos vnquam de proſa oratione in Tragoedia cogitaturos fuiſſe, quod Engelius ſuſpicatur *in Ideen zu einer Mimik* T. II. p. 121.

nem, metum prodebant, quod in vita quotidiana ruſtica et mimine gratioſa corporis et membrorum agitatione facturi fuiſſent, id in Tragica imitatione, vbi nerui ad inſolitos motus intenſi erant, decentiſſima et maxime admirabili motionum concinnitate ſtudebant praeſtare. Quemadmodum poetam Epicum legenti ea, qua par eſt, animi affectione, non ſubit cogitatio, ſermones non ita proferri potuiſſe, iiſdem numeris, eadem pedum dimenſione, ſed ſe quaſi in regionem translatum ſentit, vbi aliter loqui nefas foret: ita in Graecorum Tragoedia animis ſpectatorum metrici ſermones, affectuum ſignificationes per lyricum cantum, dolentium geſtus per ſaltationem expreſſi non videbantur praeter naturam eſſe, ſed omnes exiſtimabant ſe in mundi plagam translatos, vbi omnia ſic fieri ſolita *e*). Senſuum elationem augebant inſtrumentorum harmoniae, quae Scenicorum recitationem non minus quam chori cantica comitabantur *f*): vt mirandum non ſit, quod Graeci choros non modo non inſuetos ſed etiam neceſſarios eſſe putauerint.

VI.

Quid ſit, quod chori reſtitutionem apud recentiores videatur impedire.

Quo laetior Tragoediae ortus apud Graecos, eo triſtior reſtitutio eius fuit inter recentiores populos: quod etiam in cauſa fuit, vt pro ortus diuerſitate diuerſam formam nacta ſit. Reſtituta eſt in populo Chriſtianiſmum adepto, et ſic a religionis cultu, ſenſus magis quam intellectum afficiente, remoto: in populo qui vel ſub Hierarchiae

e) Φαίη κ' ἀθάνατος καὶ ἀγήρως ἔμμεναι αἰεὶ Ὃς τότ' ἐπαντιάσει' ὅτ' Ἰάονες ἀθρόοι εἶεν· πάντων γάρ κεν ἴδοιτο χάριν, τέρψαιτο δὲ θυμὸν, Ἄνδρας τ' εἰσορόων, καλλιζώνους τε γυναῖκας. Homer. h. in Apoll. 151.

f) Quare nollem Curtio inter alia etiam hoc excidiſſet: *Es ſcheint laecherlich, in einer ernſthaften Handlung einige Perſonen reden, andere aber ſingen zu laſſen: es ſey denn, daſs der Chineſiſche Geſchmack, da man alle heftige Leidenſchaften durch Singen ausdrueckt, auch bey uns eingefuehrt werden moechte.* ad Ariſtot. Poet. p. 176.

archiae ſceptro gemebat vel arbitrariae principis voluntati parebat. Qui prima poſuere tentamina aggreſſi rem ſunt non ingenii vi abacti, non naturae impulſu agitati, non feſtiuae ſelemnitatis inuitatione; ſed veterum exemplo moniti et Criticorum regulas ſecuti male plerumque intellectas. Argumenta eligebant Dramatica forma exornanda, quae a Tragoediae ingenio longiſſime recedunt: imprimis vero hiſtorias ex chriſtianae religionis initiis repetitas illuſtrare gaudebant. Sero admodum et mille demum difficultatibus remotis robur nacta eſt, vt cum Graeca comparari poſſit. Attamen diſcrimen quoddam haud leue manſit, quod etiam manebit, quoad erunt qui fabulas docere ſuſtineant, ex prima origine repetendum. Nimirum nimis ſobria fuerunt recentioris Tragoediae initia, nec minus etiam progreſſus: hoc ita intellectum volo: homines, qui primum conati ſunt docere fabulas, id aggreſſi ſunt ſine inſueta animi incitatione, nullo numine acti, nullo pompae religioſae ſplendore inuitati: repraeſentationi ſpectatores interſuere noui magis et inſueti cauſa, quam aliquo conſilio, ab omni animorum affectione alieni. Quod cum fiebat ipſius chriſtianae religionis indole, qua ſenſus a terrenis abſtracti ad perceptionem et affectionem quaſi obtuſiores redditi erant, tum, quod τὸ θαυμαστὸν, quod in veteri Tragoedia Cyclus Heroicus et religionis ratio tantopere promouebat, omnino deſiderabatur. Neque etiam nunc aucta quamuis mirum in modum Tragoediae perfectione, ad eum poſſunt homines aſſurgere τοῦ ἐνθουσιάζειν gradum, in quo Graecos ſpectatores fuiſſe dubitare non licet. Nam multis noſtrum *a*) temere videntur agere, qui perſonas in Scena metrice loquentes faciunt: qua in re Francogallos, Italos, ex parte etiam Anglos excipio, quorum aures metricae orationi magis aſſuetae ſunt: attamen ſanae mentis non eſſe putarent, quos viderent ſaltando animi commotiones exprimere.

a) Inprimis Engelius (*Ideen zu einer Mimik* T. II.) tot argumentis metricam orationem impugnat, quae omnia refellere facile non ſit. Leſſingius Dramat. T. II. p. 50. improbat rhythmicum dictionis genus, quoniam res ſine teſtibus gererentur, nec vero ſimile eſſet homines, arbitro remoto, tam lectis verbis et tam culta oratione vti.

primere *b*). Placet igitur ſedatius et remiſſius affectionis genus: ad quod Symphoniarum conſuetudo, ſi recte et conuenienter conſilio Dramatis inſtituuntur *c*), aptiſſima eſt. Praeterea etiam liberat a ſeruili illa et anxia loci et temporis obſeruatione: quae noſtra aetate, qua res Dramati materiem praebentes in aedibus magis, quam foras geruntur, cum multo maioribus difficultatibus coniuncta eſt: vt hac in re non poſſim non aſſentiri Eſchenburgio, ſcenarum, quas, neglecta illa cura, tot egregias habemus, multo maiorem fore iacturam, quam chori. Accedit quod Saltatio apud nos delectationis tantum cauſa exercetur, in religionis cultu, vbi ſerio peragenda eſſet animo, locum non habet: quae ſi reciperetur in Tragoediis, futurum eſſet, vt plus obeſſet ſummo fini, quam prodeſſet: praeſertim quum hodie non id agant ſaltantes, vt corporis motu quosdam animi affectus exprimant, exprimant, ſed vt pernicitate et velocitate admirationem ſui concitent. Externus Tragoediae ſplendor, quem ſtrenui chori defenſores inprimis vrgent, non nimis nos afficit: quippe qui modico ſplendore contenti *d*) bonitatem rei et dignitatem magis reſpicimus. Quod recentiorum quorundam Miltonii, Racinii, Voltarii conatus chorum reſtituendi aſſenſu qualicunque excepti ſunt, ex eo non poteſt probari, chori vſum noſtra aetate magnum et felicem fore, quum nemo neſciat, quam res nouae, ſi non omnino oculos et aures laedant, alliciant animos, quam vero etiam cito interdum alienant. Quis negare audeat, recentiorum Tragoediam etiam ſine choro, pro-

b) Curt. ad Ariſtot. Poet. p. 175. *Denn wie kann ich die Taenze ſolcher Leute entſchuldigen, die einen Augenblick vorher mit verzweifelungsvollen Ausdruecken an den Unglueck der Leidenden Theil genommen, und deren eigenes Schickſal bisweilen von dem Erfolge der Handlung abhaengt.* cf. eund. p. 119.

c) Conſilia cantus inſtrumentorum melius inſtituendi dederunt, Gott. ſched. *Krit. Dichtkunſt.* p. 723. et Leſſing Dramat. T. I. p. 209. ſeqq. Cook *Grundſ. der Dram. Kritik.* cap. 11. Inter omnia, quotquot ſunt, inſtrumenta Muſica nullum putem, ſi Tragici ſenſus inſtillandi ſunt, poſſe comparari cum Harmonica: cuius inuentio vel ſola Magni Franklini nomen immortalitati tradit.

d) v. Eſchenb ad Hurd. in Horat. p. 403. Curt. ad Ariſtot. Poet p. 118. Leſſing. Dramat. T. II. p. 222. ſeq.

propulſata nimis ſeuera et religioſa loci et temporis obſeruatione, ad ſummam in ſuo genere perfectionem poſſe perduci? Si chorus receptus eſſet, Scenicas etiam perſonas non ſolum metrice ſed etiam ad inſtrumentorum modos recitare neceſſe eſſet: ne nimius inter loquentes et canentes ſaltus exiſteret. Quod vero imitandarum vitae actionum genus, quum oculis et auribus noſtris inſuetum foret et veritatis legibus repugnans: vt qui patrii ſoli amantes nos non tam facile patiamur in peregrinas regiones transferri: fruamur potius noſtris, de Graecis ſecuri.